

Припізнений московський паспорт

Марк Твен

Припізнений московський паспорт

Переклав з англійської Володимир Держирука

I

Се було над вечером, в одній берлінській пиварни на вулиці Фридриха. Довкруги якої сотки круглих столиків сиділи мущини; вони курили і пили; послужники-ж приносили щораз то нові гальби для загашення спраги. Біля головних входових дверей сиділо кількох американських молодців, що прощали ся отсе після кілька-дневного оглядання німецької столиці.

– Чого-ж бо се ти перериваєш свою мандрівку в половині? – спитав один з молодців другого. – Що тебе так дуже тягне во свояси.

– Дійсно, – докинув другий. – Що се за дивовижа? Будь ласкав пояснити, бо се виглядає трохи на умове збоченє. Чи може затужив за домом?

Лице запитаного загоріло дівочим румянцем; він, після короткої задуми, признав, що причиною є туга.

– Ніколи не був я довго поза домом, – зачав говорити. – З дня на. день баную більше. Від тижня не бачив я приятеля, а се страшно. Бажало ся мені мою подорож довести до кінця, та не є тепер в силі. Се було для мене райським бажанєм, та без товариства неможливо. Коли-б я мав товариство! Та його нема. Мене звали звичайно **місс Ненсі**, коли я ще був хлопцем; і таким остався по нинішний день: з дівочою вдачою і соромливим. Не можу довше видержати! Мушу вертати домів.

Прочі молодці підбадьорювали його, як могли і сказали прямо, що він зробив велику ошибку житєву. Один знов додав, що перед поворотом треба конче оглянути Петербург.

– Ні, не говори мені сего! – крикнув хлопець. (Його звали Періш). – Се було, що правда, моєю найлюбіщою мрією, та я її викинув з голови. Не говоріть більше про се ні словечка! Ніхто мене не наклонить. Не можу йти сам один. Гадаю, що я умер би!

Він ударив рукою по кишени на грудех і додав:

– Ось-тут є моя охорона перед зміною погляду. Купив я тікет* і спальню до Парижа і нині в ночі виїжджаю. Пийте тепер, товариші, се на інтенцію мого щасливого повороту.

Всі випили пиво на "гуд бай" і – Альфред Періш лишив ся сам серед своїх думок і банованя. То се тільки на короткий час. Від сусідного столика підвів ся чоловічок в

середнім віці, похорий на бізнесмена, з рішучими військовими манерами, гладкий і симпатичний. Він присів ся біля Періша і зачав говорити оживлено і поважно. Його очи, його лице, його постава, його ціле єство було живлене енергією. Він був повний життя. Подав руку молодцеві, потряс нею сердечно і сказав без всякого вимушення:

- Ви не можете... Дійсно, ви не можете вертати. Се було-б великою похибкою. Все будете сего жалувати. Дайте переконати ся, прошу вас.

Так багато сердечности було в тих словах, що молодець мимохіть був вдячний незнакомому. Незнакомий замітив се вражінє і дуже вдоволів он такою німою відповідію. Зачав отже говорити дальше:

- Ні, ні! Не робіть сего! Се буде похибкою великою. Я підслухав дещо, про що ви говорили; даруйте мені за се, але я сидів так близько вас, що не міг заткати уший. А мені се було невимовно прикро, що ви перериваєте вашу подорож а хтіли-б конче побачити Петербург! Ви маєте повне право побачити се місто. Се не так дуже далеко, - швидко, дуже швидко всьо полагодить ся, - а подумайте, які гарні спомини будете мали!

Тут зачав такими принадними красками описувати московську столицю, що Альфред Періш тільки отворив рот.

- Впрочім ви мусите побачити Петербург, мусите! Що за радість буде для вас, яка радість! Знаю се, бо знаю гаразд се місто, як гаразд знаю моє місце уродження в Америці. Десять літ... я пізнав його через десять літ. Спитайте там кого-небудь; кождий вам се скаже; там всі мене знають, мене майора Джексона. Всі мене знають. Поїдьте! О, ви мусите там поїхати; ви мусите, дійсно.

Альфред Періш дав ся пересьвідчити. Він хтів їхати. Лице його говорило про се недвозначно, хоч язык мовчав. Аж опісля - давно хмара налягла його твар і він промовив сумно:

- Ох, ні! Неможливо! Мені годі їхати. Умру з туги.

Майор одвітив рішучо:

- З туги? Чому се так? Та-ж я поїду з вами!

Сі слова. прийшли нечаяно. Молодець хитав ся. Може се був який обманець? Відки-ж бо взяли ся сі чемности і готовість до жертв для незнакомого молодця? Він глянув на повне, щире майорове лице і - зосоромив ся. А що не знав всяких дипломатичних крутарств, тому сказав отверто:

- О, ні, ні! Ви за добрі для мене; не можу жадним чином. Годі, щоб я дозволив на всілякі прикrostи ради мене...

- Прикrostи? Ніколи в сьвіті, любий молодче! Мені треба було до Петербурга вибирати ся нині в ночі, на всякий случай. О девятій їду експресом. Ходіть, поїдемо разом. Не лишу вас на самоті ні на хвилину. Ходіть чим мерщій, говоріть!

Так отже сей викрут не поміг Альфредови. Шо-ж тепер робити? Альфред попав у зневіру. Він мусів отже шукати иншого способу і - найшов його. А що перед тим як його ужив, обдумав його із всіх боків і прийшов до перосьвідчення, що майор буде безрадний.

- Однак, одна справа нещасна є проти мене і через неї неможливо мені їхати.

Дивіть, – і при тих словах добув куплені тікети і поклав їх перед майори на столі. – Дорога моя йде через Париж, а годі мені змінити їх на дорогу до Петербурга; тай пакунки мої вже зачековані. А коли-б я хотів купити другий тікет, то забракло-б мені гроший, бо отсе ціла моя грошова сума, що при міні лишила ся. -- І поклав знов перед майора п'ятсот-марковий банкнот.

В сій самій хвилі майор зловив тікет і купони, підвів ся скоро від стола і сказав радісно:

– Гаразд! Всього гаразд! Тікет і купони на пакунки вони змінять в офісі на другі! Всього зроблять для мене, бо вони всі мене знають. Сидіть тут кілька хвилин, а я сейчас верну.

Рівночасно зловив рукою банкнот і додав:

– Возьму сей банкнот зі собою, бо може треба буде дещо доплатити до тікетів. Може...

І сейчас вибіг з пиварні на двір.

II

Молодець остовпів. Всього прийшло так нечайно. Так нечайно, дивно, неможливо. Його рот отворив ся, а язик не був в силі сповнити свого обов'язку. Хотів крикнути: "Лови його", та в грудях забракло сили; хотів пігнати ся за ним у слід, та ноги не могли поступити ся, а тільки дрожали; а далі захитали ся під ним і приневолили знов сісти у крісло. В голові заметушало ся, піднебіє висохло. Що йому тепер належить робити? Він не знав. Одна річ видавала ся конечною: треба постарати ся зловити сего опришка. Впрочім: на станції не видадуть гроший за тікет... А по що-ж йому було треба. сего тікета? Ні, він певно почимчикує на стацію і продасть тікет кому-будь за половину ціни. І то нині, бо завтрішної днини тікет буде без вартости. Такий звичай в Німеччині. Такі думки додали йому надії і сили; він підвівся і хотів йти. Та тільки поступив кілька кроків, почув нечайно, що вмливає. Сів знов на крісло, ослаблений від одної річи, що її замітив: за випите пиво треба було заплатити, а він не мав зломаного цента при душі. Був неначе в криміналі! Бог один знав хіба, що станеть ся, коли він схоче вийти з пиварні. А до того, не знав настільки німецької мови, щоби пояснити цілу подію і просити о поміч.

Думки знов зачали його томити. І як він міг дати ся так вивести в поле? По що слухав слів якогось вітрогона? **Ох, леле! Надходить вейтер***! Молодець підніс часопись перед очі і неначе глибоко зачитав ся. Вейтер перейшов мимо. Для молодця було се незвичайною радістю. Глядів на годинник; вказівки, здавало ся, були нерухомі. Минуло десять хвиль. Знов вейтер. І знов сховав ся молодець за часописю. Вейтер вийшов – неначе на тиждень часу – опісля увійшов знов.

Знов десять хвиль журби і – знов вейтер. Тим разом збирав він щось із сусіднього столика і, здавалося, стояв там цілий місяць. Опісля минуло ще неначе два місяці – вийшов.

Молодець зрозумів, що не був в силі пережити слідуєчої появи вейтра, мусить щось

робити! Треба утікати! Та вейтер стояв п'ять хвиль недалеко, опісля стояв довше і довше, може кілька місяців, як се Альфредови здавало ся. Він зиркав на вейтра з переляком, почував себе зовсім безсильним і був такого пересвідчення, що хіба посивіє із такої страшної журби.

Вкінці вейтер відійшов; задержав ся опісля біля одного столика, сколектував* належність від гостя, підійшов далше, сколектував другий рахунок, пійшов далше... А очи молодця звертали ся до нього в тім часі благально, серце умлівало, а груди сповняла ся на переміну то тревогою, то надією.

Вейтер задержала ся знов, щоб сколектувати гроші. Альфред промовив отже до себе: "Тепер або ніколи", і зачав прямувати до дверей. Один крок - два кроки - три - чотири... вже був близько дверей; п'ять... ноги під ним дилькотіли.... щось йде за ним тихим ходом... серце в нім завмирає... шість кроків - сім... він вже вийшов! - вісім - дев'ять - десять - одинацять - дванацять... ох, хтось таки слідкує за ним... Молодець завернув у якусь вуличку і мав намір нахивати пятами, та... тяжка, долоня спочила на його рамені... Цілий ослаб і мало що не вмлів.

Оглянув ся... Се був майор. Він не питає, не показує жадного здивовання, але зачав говорити весело і щиро:

- Сі люди винні, чому мене не було так довго. В тікет-офісі новий урядник; він не знає мене і не хтів змінити тікета, бо се проти права. Тоді я подав ся до мого старого знаомого, начальника стації, ви знаєте.... гей, повозка, повозка.... мусимо їхати до московського конзуляту*... О, так, а се вимагає багато часу. Але тепер є всьо в порядку: пакунки переважені, зачековані, тікет і спальня перемінені; всі документи маю в кишени; також і осталі гроші держу для вас. Гей, дорожкарю, їдь, а скоренько, щоб не дав молодцеві заснути!

Періш розрадував ся незвичайно, а дорожка* мчала ся далше і далше від пиварні. Вкінці він сказав прямо майорови, що лучило ся йому в пиварні і що він хоче вернути і заплатити свою належитість за пиво.

- О, се нічого, не журіть ся, - промовив майор спокійно, - всьо гаразд, вони мене всі знають, кождий мене знає. Я сам, як буду в Берліні, то при нагоді заплачу. Гей, дорожкарю, підганяй чим скорше, нема так багато часу на страту. Мусимо бути в московськім конзуляті.

До московського конзуляту приїхали вже по урядових годинах. В уряді не було нікого крім писаря.

Майор поклав свою визитівку на стіл і сказав по-московськи:

- Ну, тепер потвердіть пашпорт для отсього молодця як найск...

- Не маю на се власти, а конзуль виїхав.

- Виїхав? Куди?

- Виїхав на провінцію, де й живе.

- А коли верне?

- Хіба аж завтра.

- А громи би... О, Гаразд! Дивіть тут! Я є майор Джексон, він мене знає, кождий

мене знає. Підпишіть сей пашпорт, а йому скажіть, що тут був майор Джексон; всьо буде гаразд.

Та писар не дав намовити ся. Тоді майор попав на. таку думку:

- Гаразд, я скажу вам, що положить зробити. Ось тут маєте почтові марки і належитість за потвердженє. Як прийде завтра майор*, так нехай сейчас потвердить і пішле до мене почтою.

Писар сказав з сумнівом:

- Він.... ну, так, він може се зробить і так...

- Може? Він певно се зробить. Він мене знає, кождий мене знає.

- Дуже добре, - промовив писар. - Я йому перекажу ваші слова. - А опісля глянув з усмішкою і додав: - Однак... однак... ви знаєте, що в протягу двацять чотирох годин будете на границі... А там неможливо так довго ожидати.

- А хто-ж говорить про якесь ожиданє?

Писар помовчав якийсь час і добавив:

- Дійсно, паноньку, так ви хочете, щоб його післати до Петербурґа?

- А чому-ж би ні?

- А сей, на чие імя виставлений пашпорт, хоче бути двацять п'ять миль поза границі. Се йому нічого не допоможе серед таких обставин.

- А що-ж се шкодить, як сей молодець хоче бути поза границею?

- Як то що? Се, що на границі задержать його, як не мати-ме пашпорту.

- Ні, сего вони не зроблять! Начальний інспектор мене знає, кождий мене знає. Я є одвічальний за сего молодого чоловіка. Ви вишліть пашпорт до Петербурґа, Европейський Готель, для майора Джексона. Скажіть конзулеви, нехай нічого собі із сего не робить, за ціле ризико я відвічаю.

Писар подумав трохи а опісля сказав:

- Мусите, паноньку, знати що ризико може бути дуже велике, особливо тепер. Новий закон є в повній силі.

- А що-ж се за закон?

- Десять літ сибірської тюрми для кожного, хто в Росії є без пашпорту.

- Хороба-б тебе... - зачав клясти майор. Кляв по англійськи, бо московська мова за бідна на висловленє таких духових емоцій. Він мимрив довго-довго, а опісля заговорив по московськи:

- О, се гаразд! Вишліть до Петербурґа; зробить всьо так, як я говорив. Я вже всьо проче пофіксу. Там мене всі знають, кождий мене знає, ціле начальство, кождий...

III

Майор був дуже веселим товаришем подорожи і молодий Періш їхав з ним радо. Його слова були сонічним сяйвом і веселкою; глядів довкруги на краєвиди і поясняв всьо серед веселости, сміху і щирости. Він умів приновити кожде слово до обставин, сказати його у відповідну хвилю. І ся подорож була, для молодця дійсною роскошю; він

забув на сі хвили, коли-то пригнобляла його самота і туга за домом. Вкінці коли оба подорожні зближалися до границі, Періш згадав про паспорт:

- Яюсь собі не пригадую, чи ви взяли мій паспорт з конзуляту. Ви, очевидно, маєте його при собі.

- Ні! Паспорт надійде поштою, - одвітив майор спокійно.

- Н-надійде.... надійде поштою? - крикнув переляканий молодець. - І всі страховітя, що їх чув про переслідованя тих людей, що без паспортів їдуть до Росії, прийшли йому до голови і перелякали його незвичайно.

Майор поклав свою долоню на плече молодця і сказав:

- Не журіть ся, молодче, нічим, не журіть ся ні крихіточки. Я вами заопікую ся і не дам вам потерпіти жодної шкоди. Начальний інспектор мене знає; я йому поясню цілу річ і всьо буде гаразд... побачите... А тепер, не повинні ви псувати собі веселого настрою серед такої гарної подорожи! Я то всьо полагаджу, щоби було гаразд. Нема чим журити ся.

Альфред тремтів і відчував велику тривогу у серцю та однак робив, що міг, щоб тільки замаскувати свій настрій і одвітив на слова майора з уданим вдоволенням.

На границі вийшов з вагону і станув по заді великої товпи народу; а тимчасом майор перепхав ся через товпу, щоби дати виясненя начальному інспекторови. Альфред чекав тривожно. Видавало ся дуже довго, поки майор не прийшов назад. Він сказав ніжно:

- А громи би се побили! Се новий інспектор і я його не знаю!

Альфред опустил ся в знеможі на копицю пакунків.

- О, та-ж я се знав, я се знав!

Був би зімлів з превеликої журби, воли-б майор не був його піддержав і не посадив його на якусь скринку. Він обняв його раменем і шепнув:

- Не жури ся, хлопче, всьо буде гаразд; май довіре до мене. Під'інспектор є короткозорий, як селедець. Слідив я за сим і - так є дійсно. Тепер-же поясню тобі, що зроблю. Я піду перший і покажу ся своїм паспортом, а опісля перебіжу нишком аж до сеї юрби подорожних з пакунками. Ти будь там а я тобі передам мій пошпорт через поруче; побіжи знов нишком в напрямі до під'інспектора і уповай на боже провидіне і на - на сего сліпака! Всьо буде гаразд, не жури ся!

- Се неможливо! **Ваша** подоба а **моя** відмінна, як небо від землі; в паспорті стоїть ваш опис...

- О, се гаразд! Ріжниці між пятьдеся-єдинкою а девятнадцаткою не замітить зовсім сей короткозорий селедець; не бій ся нічого а роби так, як кажу.

Десять хвиль опісля Альфред йшов до під'інспектора, блідий і близький вмлиня, та знаменито перехитрив "селедця" і - був радий, як собака, що утікла перед полісменом.

- Я се тобі говорив, - сказав майор одушевлений. - Я знав, що всьо буде гаразд, як будеш уповати на провидіне, як дитина...

Між, границею а Петербург'ом дбав майор ревно про се, щоби викликати веселість в молодім подорожнім, добути його з обіймів роспуки і пересвідчити, що жите є веселе і

вартісне. І наслідком сього увійшов молодець до міста у дуже піднесенім настрою, почимчикував прямо до готелю бадьорно і вписав своє ім'я. Та готеляр місто показати йому число його кімнатки, глянув на нього допитливо і ждав... Майор прийшов сейчас на поміч і промовив сердечно:

- Всьо гаразд... ви знаєте мене. я за всьо одвічаю...

Готеляр потряс головою і нахмурился. А майор додав:

- Всьо гаразд; паспорт буде протягом двацять чотирох годин; прийде поштою. Оттут мій паспорт, а його буде туй-туй...

Готеляр говорив чемно, та не змяк. Він сказав по англійськи:

- Я дуже рад вас вдоволити, господине майор, і певно всьо зробив би коли-б міг; та тут нема вибору; він мусить йти відси; не можу дозволити, щоб він був в отсім готели хоч би на хвилинку.

Хлопець зачав бліднути і хитати ся; майор піддержав його і промовив до готеляря:

- Ви-ж мене знаєте... кождий знає мене... нехай він переспить ся в отсім готели тільки сю нічку, словом чести ручу, що...

Готеляр покивав головою:

- Господине майор, ви наражаєте мене і цілий дім на велику небезпеку. Я мержу ся* чогось подібного, та однак.... мушу покликати поліцію.

- О, пождіть, не робіть сього. Ходи, молодче, не жури ся, всьо мусить бути гаразд. Гей, дорожка! Сідай до дорожки, хлопче! Палата начальника тайної поліції! Жени, що сили! Ну, тепер всьо в порядку, не попадай в одчай задля марниці. Князь Басловський мене знає; так знає мене, мов книжку; він скоренько полагодиць гаразд нашу справу.

Переїхали вулицями і зблизили ся до ясно-освітленої палати. Було пів до девятої вечером.

- Князь збираєть ся на вечерю, - сказав лакей, - і не може тепер нікого прийняти.

- Мене прийме, - крикнув майор нагально і подав свою візитівку. - Я є майор Джексон. Подай йому сю картку; всьо мусить бути гаразд.

Лакей поніс картку невдоволений, а оба подорожні сиділи в ждальни якийсь час. Небавом покликали майора і хлопця перед князя в його приватнім офісі; князь був лютий і набурений, мов громова хмара. Майор пояснив случай і просив о дозвіл пождати двацять-чотири години, поки паспорт не надійде.

- Се неможливо! - одвітив князь поганою англійщиною. - Дивує мене, що ви допустили ся такого божевільного вчинку і привели молодика без паспорта... Я дуже вам дивую ся, господине майор. За се грозить йому десять літ на Сибіри; нема ратунку! Робіть, що хочете... держіть його, він мліє! Ось-тут скоро, подайте йому се! Так, ще один лик; водка - се хороша річ; чи не так, молодче? Так, тепер чуєть ся вже ліпше, бідняга. Положіть ся, молодче, на софу. Як могли ви, господине майор, завести молодого чоловіка у таке страшне положенє?..

Майор уняв молодця сильним раменем, підложив подушку під голову і шепнув до уха:

- Удавай слабого, як тільки можеш! Грай комедію, що сили; він вже змяк, сам

бачиш! Тепер скриви ся, лови. ся за серце, кидай ся і заводи: "О, матінко рідненька, матінко". Се поцілить отсього мацапуру, мов гарматна куля.

Молодець, що правди, робив то всьо, бо мусів; і робив щиро, без удавання. А майор шепнув знов до нього:

- Знаменито! Ще трохи грай свою ролю! Дуже гарно! Ти своєю грою збітував Сару Бернгарт*.

Вкінци просьби майора і терпіня хлопця зробилн своє. Князь промовив:

- Гаразд; я дам вам точно реченець двацягь-чотирох годин. Як протягом сього часу не надійде папшорт, то не приходіть близько мене! Сибір, нема иншої ради.

Коли майор і молодець дякували князеви сердечно, то він покликав кількох салдатів і по московськи казав їм йти з обома до готелю і не опускати їх ні не хвилю з очий; в коли-б зо двацять-чотири години молодець не виказав ся папшортом, так мають його сейчас запроторити в тюрму сьв. Апостолів Петра і Павла і здати рапорт.

Нещасні приїхали до готелю разом зі салдатами, їли під їх наглядом; салдати остали в кімнаті Альфреда, поки майор не положив ся спати. Опісля і Альфред пішов за ним. Та один салдат лишив ся в його кімнаті. Коли молодець глянув на салдата, що махінальними кроками ходив перед дверми, то бадьорність сейчас його покинула, а серце майже перестало бити з тревоги. Протягом трицять хвиль упав на саме дно недолі: журба, ляк, роспука.... Ліжка? Ні, для такого, як він, не треба ліжка; ліжка не для бездомного і пропащого! Спати? Він тільки міг ходити.... То не тільки міг; він мусів. Цілими годинами ходив, то плакав, то заломлював руки, то молив ся.... А вкінци написав лист:

"Моя люба матінко! Коли отсей лист дійде до Вас, то бідного Альфреда вже більше nebude. Ні, ще гірше, дуже лихо! Через мою глупоту і легковірність попав я у руки якогось опришка або маняка. Не знаю як, та на всякий случай чую, що я пропащий. Нераз думаю, що се опришок та опісля думаю, що він тільки божевільний, бо має добре, ніжне серце і докладає всяких нераз дуже тяжких зусиль, щоби мене витягнути з нещастя, в яке сам мене запхав. Ледви за кілька годин буду одним з безумної юрби, що перемірює. ногами сніжні московські пустирі Сиберії і буду безнадійно звязаний із сею країною загадок і нужди! Я не переживу сього! Моє серце розривається; вже тепер умираю. Дайте мою фотографію моїй дівчині і перекажіть, нехай часами згадає мене і нехай так чесно жиє, щоб ми могли колись побачити ся у сій країні високій, де не женять ся і не беруть розводу і де нема жодних клопотів. Жовтого собаку дайте від мене Гейлеви, а другого Тейлерови; рушницю дарую братови Вілеви, а рибарські причиндали і Біблію... також йому.

Надії для мене нема. Ратунку нема. Салдат стоїть біля мене з карабіном і не спускає очий з мене, не кліпне навіть... Нема для мене ратунку, бо знов маняк має мої гроші.... А салдат стоїть неповорушно, мов скаменілий. Чеки грошеві є в моїм куфрі, а куфер, хто зна, чи коли надійде... може ніколи. Певно ніколи не надійде, я се знаю. О, на що я зійшов! Моліть ся за мене, моя любо неийко; моліть ся за Вашого безталанного Альфреда... Та, і се не багато мені допоможе..."

IV

Рано, коли майор кликнув молодця на сніданок, був він зовсім зломаний. Дали їсти також салдатам, закурили цигара і майор знов зачав говорити своїм веселим тоном. Поволи-поволи Альфред набирав надії і навіть зачав сьміяти ся з вдовolenем.

Та тут знов погадав собі, що не сьміє вийти із сього дому на свободу. Сибір грозив йому, як чорна туча; апетит пропав... Годі було йому оглядати і вулиці, ґалерії і церкви вкупі із салдатами, що крок в крок слідували за ним.... Ні, він мусить тут сидіти; ждати на пошту з Берліна і... свою долю. Цілий день був майор при нім. Біля дверей стояв салдат з рушницею, випрямований як цівка; другий салдат сидів на креслі, на коридорі. Цілісіньку днину розказував майор про свої военні пригоди, описував борби, оповідав шутливі події, а всьо се було висловлюване з енерґією і житем; від сього хлопець оживав і піддержував упадаючого духа. Над вечером пішли оба вечеряти до їдальні, а оба салдати почимчикували за ними.

Саме тоді переходило біля них кількох Англіїців; один з них сказав:

- Кепська справа! Не дістанемо сеї ночі почти з Берліна...

Альфред затремтів, як почув сі слова і мало-що не зімлів. Англіїці сіли біля сусідного столика і один з них знов сказав:

- Се ще нічого такого лихого...

Молодець почув, що його щось давить в горлі.

- Прийшла телеґрама, що випадок лучив ся на залізниці і - трен* спізнив ся о... три години.

Альфред не упав на долівку, бо майор піддержав його обома руками. Він надслухував і пізнав тепер, що із сього може бути. Майор посадив молодця на крісло і сказав ніжно:

- Хлопче, будь веселий! Нема чим журити ся! Знаю, як вийти із свого положення. Пашпорт, - се нісенітниця! Нехай його не буде і тиждень, обійдемо ся без нього!

Альфред був за слабий, щоби слухати тих слів...

Пропала надія, Сибір щораз близше....

А майор підвів його на ноги і повів до американської амбасади, щоби якось добути новий пашпорт.

- Амбасадор знає мене дуже добре: разом забавляли ся. Не жури ся, молодче! Всьо буде знаменито! Я радий, як когут! Ми є ось-тут; наші клопоти скінчили ся. Та ми навіть в дійсности жадних клопотів не мали!

Тут-же були двері амбасади найбогатшої, найвільнійшої і найсильнійшої републики всіх віків; соснове бюрко, над ним знамя орла, що крила свої розняв над зьвіздистим прапором а в кігтях держить чимало воєнного матеріялу...

Коли побачив се молодець, то сльози станули йому в очах: любов до батьківщини загоріла в його серцю; в груди потепліло; всі його журби і переляк щезли сейчас і він спасений, спасений! Цілий світ не сміє тут взяти його у свої руки!

З економічних зглядів амбасада найбільшої републики складала ся з півтора

кімнати на дев'ятому поверсі (бо десятий поверх був вже передтим винаймлений), а персонал складався з одного амбасадора з платнею робітника американського, з секретря, що у вільних хвилях продавав сірники по вулицях, щоби якось по-людськи вижити, з дівчини-інтерпреторки*; були там по стінах образки американських пароходів, портрет президента, бюрko, три крісли, нафтова лампа, кіт, годинник і сплювачка з моттом: "Ін Гад ві трост"*.

Майор з молодцем прийшли сюди, а салдати чимчикували за ними. Якійсь чоловічок сидів при столику і писав офіційні речі нігтем на папері. Він підвівся і глянув на них; кіт утік під стіл; дівчина втиснула ся в кут, де стояла бочілка з водкою, щоби зробити місце для пришелців; салдати станули під стіною, з рушницями на плечах, перед дверми.

Альфред був веселий; був певний спасення. Майор привитав ся сердечно з урядником, розказав плавно цілу подію і попросив о паспорт.

Урядник попросив гостей усісти і сказав:

– Вел, я є тільки секретарем амбасадри, знаєте. Годі нам видати паспорт, бо ми-ж на московській землі. За багато було-б одвічальности. Впрочім: самого амбасадора тепер нема.

– Ол райт! Пішліть по нього!

Секретар засьміяв ся і сказав:

– Лекше сказати, як. зробити. Він-же поїхав кудись в степи на вакації.

– А громи-б його... – вицідив майор крізь зуби.

Молодець затремтів; лице його зблідло; зачав хилити ся в долину. А секретар говорив, перериваючи:

– Чому се? Які громи, майоре? Князь дав вам двацять-чотири години часу. Дивіть на годинник; всьо гаразд; ще остало вам пів години; трен туй-туй прийде а з ним надійде також і паспорт.

– Чоловіче, трен спізнений о три години. Судьба хлопця залежить від хвиль, а з них ледви трицять остало для нього. За пів-години він буде, як пропащий на віки. На Бога, ми мусимо мати паспорт!

– О, я пропащий, я се знаю! – заплакав молодець, закрив лице долонями і похилив ся над стіл.

Нечайна зміна наступила в поведенню секретаря, його спокій зник, оживлене появилось ся на його лиці; він крикнув:

– Бачу, як прикра ситуація! Боже, вам поможи! Що-ж я можу тут зробити?

– Як то що? Дайте йому паспорт!

– Неможливо, зовсім невозможно. Ви-ж не знаєте його! Тому три дні ви навіть не чули нічого про сього молодця: нема жадного способу, щоб про з'ідентифікувати. Він пропащий, нема ратунку!

Молодець зарядив:

– Боже, Боже! Так, се останній день для мене?

Знов подумав секретар. І змінив ся у своїм настрою. Спитав його зміненним голосом

так байдужно, як тоді, коли питається про погоду, як нема що іншого до говорення:

- Чи се дійсно ваше ім'я?
- Так.
- Відки ви?
- З Бріджпорту.

Секретар потряс головою; покивав знов і щось думав. По хвили:

- Ви родили ся там?
- Ні; в Нью Гелен.
- Ааа!

Секретар зиркнув на майора, що слухав того всього незвичайно уважно, і сказав:

- Там, в куті є доволі водки на случай коли-б салдати мали велику спрагу.

Майор скочив і подав салдатам водки. Вони випили і подякували. Секретар питав далі:

- Як довго жили ви в Нью Гевен.
- До чотирнацятого року житя.
- Коли ви там були, на котрій вулиці?
- Паркер стріт.

З великим напруженєм слідив майор за допитами секретаря. Секретар дав знак, а майор подав салдатам знов по чарці очіщеної.

- Під яким числом?
- Без числа.

Хлопець глянув на секретаря неначе говорив:

"Чого мене мучити тими глупими питаннями, коли я і так нещасливий?"

Секретар говорив дальше.

- Що се був за гавз*?
- Мурований, двоповерховий.
- Сайдвок* був перед домом?
- Ні, малий городець на фронті.
- Зелізні штахетки?
- Ні, деревляні...

Майор подав знов солдатам водки, хоч секретар навіть не давав знаку.

- Що можна бачити, коли входить ся крізь двері?
- Вузкі сіни, на кінці двері і на право двері...
- Може ще щось?
- Рури до ogrівання.
- Яка кімната на право?
- Парльор*.
- Карпетований*?
- Так.
- Який рід карпету?
- Старого типу Вілтона.

- Які фігури на килимі?
- Ловечке товариство... коні...

Майор зиркнув на годинник: лишається шість хвиль... Поглядав то на секретаря, то знов на годинник. Опісля знов на секретаря. Секретар притакнув.

Майор закрив собою годинник на стіні і зручно посунув вказівки о пів-години взад. Опісля підкріпив салдатів водкою...

- Який рум* поза рурами до огрівання і сінями?
- Їдальня.
- Печ була?
- Ні, решітка.
- Чи сей дім належить тепер до вас.
- Ні, я його продав, коли вибирався до Бріджпорту.

Секретар пождав хвилину, опісля сказав:

- Чи вас прозивали ще яким иншим іменем крім вашого звичайного назвиска?

Молодець зачервонів і опустив очі. Здавалося, що боровся сам зі собою кілька хвилин, а опісля сказав соромливо:

- Кликали мене "Місс Ненсі"...
- Які прикраси були в їдальні?
- Вел.... я.... не знаю...
- Жадних? чи дійсно жадних?
- Ні.
- Кепецько.... Погадайте... Чи дійсно жадних прикрас?

Молодець думав і думав, а секретар легко дихав. А далі молодець глянув умучено і похитав головою.

- Думай.... Думай! - крикнув майор з тривогою і чим мерщій дав салдатам водки.
- Молодче! - промовив секретар. - Не було жадного образу?
- О, певно, що так! Та ви сказали прикраси...
- Що-ж ваш батько думав про сей образ?

Хлопець мовчав.

- Говоріть! - сказав секретар.
- Говори! - кричав майор і дріжучою рукою подав салдатам цілу літру очіщеної.
- Я... я не можу сказати, що батько говорив, - сказав тихо молодець.
- Швидко, швидко! - налягав секретар. - говоріть! Нема часу до страти! Вітчизна і свобода, або Сибір і смерть залежить від сеї відповіді.
- О, майте милосердіє! Батько мій є священник, і...
- Се нічого; скажіть прямо, не сороміть ся...
- Він говорив, що се була найгорячіша пекольна кара...
- Гарзд! - крикнув секретар і приложив печатку до паспорту. - Тепер вас пізнаю і се можу потвердити. Я був у вашім домі і сам малював сей образ!

- О, ходи, хлопче, в мої обійми, мій хлопче! - закричав майор. Все будемо дякувати Господу Богу, що сотворив отсега артиста...

Примітки

Тут представлено оповідання Марка Твена "The Belated Russian Passport" (вперше опубліковане 1902 року), в українському перекладі Володимира Держируки, видане окремою книжечкою 1915 року у серії "Бібліотека "Нового Життя"".

Місцем друку вказана друкарня "Нового Життя", 107 Грант Стріт, Оліфант, Па. Мабуть, мається на увазі містечко Оліфент у штаті Пенсильванія (США), де за адресою Грант Стріт 107 розташована Українська католицька церква Кирила й Мефодія. У штаті Пенсильванія українська діаспора мешкає ще з 80-х років XIX сторіччя. Саме з цього штату вугільних копалень та металургійних заводів розпочалося заселення українців у США.

Володимир Держирука (1882-1932) – український перекладач, письменник, журналіст, католицький священник, родом із Тернопільщини. 1910 року переїхав до США, де брав активну участь у церковному та громадському житті української діаспори. Серед перекладених ним українською мовою творів є зокрема повісті Марка Твена "Том Соєр" та "Князь і жебрак".

В даній інтернетній публікації переважно збережений правопис друкованого в 1915 році тексту, що той правопис дещо відрізняється від сучасного загальноприйнятого. Слово "московський" у перекладі означає "російський", бо "руський" для читачів означало "український".

Примітки додані 2019 року упорядником даної інтернетної публікації.

Тікет – квиток (англ. ticket).

Вейтер – офіціант (англ. waiter).

Сколектував – отримав (від англійського collect).

Конзулят – консульство (англ. consulate).

Дорожка, або *дрожки* – невеликий легкий двомісний віз на ресорах.

Як прийде завтра майор... – Помилка перекладача або друкаря. За смыслом має бути "Як прийде завтра консул..."

мержу ся – гиду́ю, відчуваю відразу.

збітував Сару Бернгарт – тобто перевершив Сару Бернар. Сара Бернар (Sara Marie Henriette Bernhardt, 1844-1923) славетна французька драматична акторка, котра вважається еталоном акторської майстерності.

Трен – потяг (англ. train).

Інтерпреторка – перекладачка (англ. interpreter).

сплювачка з моттом: "Ін Гад ві трост" – плювальниця з девізом "На Господа ми сподіваємося".

Гавз – дім (англ. house).

Сайдвок – тротуар (англ. sidewalk)

Парльор – вітальня (англ. parlour).

Карпетований - прикрашений килимом (від англійського carpet).

Рум - кімната (англ. room).